

Joseph Roth

LA MARXA RADETZKY

Traducció de Jaume Creus

L'AVENÇ

LA MARXA RADETZKY

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ,

JOSEPH ROTH

LA MARXA RADETZKY

L'AVENÇ
Barcelona
2024

Títol original: *Radetzkmarsch* (1932)

Primera edició: gener de 2021

Segona edició: juny de 2024

© de la traducció, Jaume Creus i del Castillo

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2021, 2024

Mallorca, 221, sobreàtic

08008 Barcelona

lavenc@lavenc.cat

www.lavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreci's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Il·lustració de la coberta: Fragment del cartell "*Zeichnet achte Kriegsanleihe!*" d'Emil Ranzenhofer, publicat a Viena, K.u.K. Hoflieferant. J. Weiner [1918].

Litografia a color, 94 x 63 cm. Repositori: Library of Congress, Prints and Photographs Division, Washington DC.

THEMA: FV - 1DFG - 3MN

ISBN: 978-84-18680-47-2

Dipòsit legal: B 11606-2024

Imprès a Gràfiques 94

TAULA

PRIMERA PART	9
1	11
2	33
3	50
4	70
5	83
6	105
7	120
8	146
SEGONA PART	161
9	163
10	177
11	197
12	221
13	239
14	255
15	273
TERCERA PART	289
16	291
17	313

18	336
19	356
20	383
21	395
Epíleg	404

PRIMERA PART

Els Trotta eren un llinatge jove. L'avi havia esdevingut noble després de la batalla de Solferino. Era eslovè. Sipolje —el nom del poblet d'on procedia— es convertí en el seu títol nobiliari. El destí l'havia triat per dur a terme un fet memorable. Ell, però, ja es va encarregar que la posteritat en perdés el record.

A la batalla de Solferino, amb el grau de tinent¹ d'infanteria, comandava una secció. Feia mitja hora que el combat estava en marxa. A tres passes davant seu veia les esquenes blanques dels seus soldats. La primera filera de la secció estava agenollada, la segona dempeus. Tots estaven de bon humor i segurs de la victòria. Havien menjat en abundància i begut aigües a expenses i en honor de l'emperador, que des del dia anterior era al camp de batalla. Aquí i allà queia algun home de la filera. Trotta saltava corrents a cada lloc buit i disparava amb els fusells abandonats dels morts i els ferits. Tan aviat tancava les delmades files, com les eixamplava, guaitant en moltes direccions amb ulls cent vegades més penetrants i parant en moltes direccions unes orelles més que atentes. Enmig del crepit dels

1. Quant als graus militars, adoptem «tinent» per traduir «Leutnant», per no afeixugar la lectura amb «tinent segon», que és el que correspondria (o alferes, a l'exèrcit espanyol). I donem «tinent primer» per traduir el menys habitual «Oberleutnant», que seria estrictament l'equivalent al nostre tinent.

fusells, la seva fina oïda captava les clares i esporàdiques ordres del seu capità. La seva aguda mirada travessava la boira grisa i blavosa del davant de les línies enemigues. Mai no disparava sense apuntar, i cadascun dels seus trets feia diana. Els homes estaven amatents a la seva mà i a la seva mirada, escoltaven les seves crides i se sentien segurs.

L'enemic va fer una pausa. Per la llarga i inacabable línia del front va córrer l'ordre d'«Alto el foc». Aquí i allà encara esclafia alguna baqueta, aquí i allà se sentia encara un tret tardaner i solitari. La boira entre els dos fronts s'aclarí una mica. De cop i volta, es trobaven sota la calor meridiana d'un sol platejat, encapotat i tempestuós. Llavors aparegué, entre el tinent i l'esquena dels soldats, l'emperador amb dos oficials de l'Estat major. Volia justament posar-se davant dels ulls els binocles de campanya que un dels acompanyants li passava. Trotta sabia què podia significar allò: fins i tot suposant que l'enemic estigués preparant la retirada, segur que la seva rereguarda estava encarada als austríacs, i si algú aixecava uns binocles donava a entendre que era un objectiu digne de ser tocat. I aquest era el jove emperador. Trotta va sentir que el cor li pujava a la gola. La por davant d'aquella catàstrofe inimaginable i enorme que podia destruir la seva persona, el regiment, l'exèrcit, l'Estat, el món sencer, va fer que un ardent estremiment li recorregués el cos. Li tremolaven les cames. I l'eterna tírria de l'oficial de tropa subaltern envers els senyorassos de l'Estat major que no tenen ni idea de l'amarga realitat pràctica, va dictar al tinent aquella acció que inesborrablement estamparia el seu nom en la història del regiment. Amb les dues mans aferrà les espatlles del monarca per fer-lo ajupir. Potser exercí massa força. L'emperador caigué a l'instant a terra. Els acompanyants es van precipitar cap al caigut. En aquell moment un tret travessà l'espatlla esquerra del tinent, justament el tret que anava dirigit al cor de l'emperador. Mentre ell s'alçava, el tinent queia a poc a poc. Per tot arreu, al llarg de tot el

front, es despertà el confús i irregular tiroteig d'unes armes porugues i arrencades del seu endormiscament. L'emperador, impacient per les exhortacions dels seus acompanyants a abandonar aquell lloc perillós, s'inclinà, no obstant això, sobre el tinent estès, tenint present el seu deure imperial, i preguntà al desmaiàt, que res no sentia, com es deia. Un metge del regiment, un suboficial sanitari, i dos homes que duïen una llitera hi acudiren corrents, amb les espatlles encongides i el cap cot. Els oficials de l'Estat major de primer van tirar a terra l'emperador i després s'hi van llançar ells també.

—Aquí, el tinent! —cridà enlaire l'emperador al sufocat metge del regiment.

Entretant, el foc s'havia calmat novament. I mentre l'oficial cadet suplent de la secció arribava i amb veu clara anunciava: «Ja agafo jo el comandament!», l'emperador i els seus acompanyants s'aixecaren, els sanitaris subjectaren amb compte el tinent al baiard, i tots plegats es replegaren en direcció al post de comandància del regiment, on una tenda de campanya blanca com la neu feia de sostre al lloc de socors més proper.

Trotta tenia la clavícula esquerra trencada. El projectil, que s'havia allotjat just a sota de l'omòplat esquerre, li fou extret en presència dels altíssims senyors de la guerra i entre els braols inhumans del ferit que el dolor havia despertat del seu esvaniment.

Al cap de quatre setmanes havia recuperat la salut. Quan tornà a la seva guarnició al sud d'Hongria, ja posseïa el grau de capità, la més alta de les condecoracions, l'Orde de Maria Teresa, i la noblesa. Des d'aleshores es deia: capità Joseph Trotta von Sipolje.

Com si li haguessin bescanviat la pròpia vida per una de nova, estranya, fabricada en un taller, cada nit en anar a dormir i cada matí un cop llevat es repetia el seu nou grau i la seva nova condició, es plantava davant del mirall i comprovava que el seu rostre era l'antic. Entre la familiaritat maldestra

amb què els seus camarades intentaven superar la distància que, tot d'una, l'incomprensible destí havia posat entre ells, i els seus propis esforços inútils per afrontar tot el món amb l'habitual despreocupació de sempre, l'ennoblit capità Trotta semblava perdre l'equilibri, i per a ell era com si estigués condemnat per a la resta de la vida a caminar amb botes postisses per un terra relliscós, perseguit per converses secretes i rebut amb mirades esquives. El seu avi encara havia estat un petit pagès; el seu pare, suboficial de comptes i, posteriorment, sergent de la gendarmeria a la frontera sud de la monarquia. Des que havia perdut un ull combatent uns contrabandistes de frontera bosnians, vivia com a militar invàlid i guarda de parc del castell de Laxenburg, alimentava els cignes, retallava les tanques d'arços, vigilava a la primavera els laburns, i després els saücs, contra mans rapinyaires i il·lícites, i a les nits temperades buidava els foscos bancs acollidors de parelles d'enamorats sense casa. Natural i adequat li semblava el rang de tinent d'infanteria ordinari per al fill d'un suboficial. Però a l'ennoblit i distingit capità que es passejava per l'estranya i gairebé sinistra brillantor de la gràcia imperial com en un núvol daurat, cosa que, de sobte, l'havia allunyat del seu estimat pare i de l'amor mesurat que el descendent té envers l'antecessor, allò li semblava exigir una conducta distinta i una nova forma de relació entre pare i fill. Feia cinc anys que el capità no havia vist el seu pare, però, tot i això, s'ha de dir que cada dues setmanes, quan li arribava el torn etern i invariable al servei de la unitat, escrivia a l'ancià una breu carta, al mateix cos de guàrdia, a l'escassa i tremolosa llum de l'espelma de servei, un cop feta la ronda, havent anotat les hores dels relleus i posat ostentósament sota la rúbrica «Casos especials» un enèrgic i clar «Cap», que era igual que negar fins la més petita possibilitat de cas especial. Les cartes semblaven ben bé els passis de permís o els fulls de servei, escrites com estaven en un groguenc paper de barba en octau, amb l'encapçalament «Estimat pa-

re!» a l'esquerra, a quatre dits del marge superior i a dos del marge lateral; començaven totes amb una breu referència a la salut del remitent, seguien amb l'esperança que la del destinatari fos bona, i acabaven sempre en un nou paràgraf, situat a la dreta i en diagonal respecte a l'encapçalament: «Rebeu el profund respecte del vostre fidel i agraït fill Joseph Trotta, tinent.» Però ara que, gràcies al nou grau, ja no li calia prendre part en els vells torns de guàrdia, ¿com havia de canviar l'habitual i calculada forma de les cartes, vàlida durant l'entera vida de soldat, i ficar entre les frases normatives informacions extraordinàries sobre circumstàncies extraordinàries que ni ell mateix acabava d'entendre? En aquell vespre tranquil, en què el capità Trotta, per primera vegada després del seu restabliment, es va asseure a la taula, on abundaven tot de talls i incisions de ganivets capriciosos en mans d'homes desvagats, per complir amb el deure de la correspondència, s'adonà que mai no podria passar més enllà de l'encapçalament «Estimat pare!». I mullava la infructuosa ploma al tinter, i esmocava el ble flamejant de l'espelma, com si confiés que d'aquella claror somorta li vingués una idea feliç o un gir apropiat, però a poc a poc acabà divagant, empès pels records cap a la infantesa, el poble, la mare i l'escola militar. Contemplà les ombres gegantesques dels objectes menuts projectades a les parets despulades i enguixades de blau, i la línia lluent i lleugerament corbada del sabre penjat al ganxo del costat de la porta, amb el fosc baldric passat pel guardamà. Llavors es va parar a escoltar com la incansable pluja de fora tamborinava sobre l'ampit recobert de llauna de la finestra. I finalment es va aixecar decidit a visitar el seu pare la setmana següent, un cop acabada l'audiència d'agraïment concedida per l'emperador, a la qual havia de presentar-se al cap d'uns dies.

Una setmana després sortia immediatament de l'audiència, que havia durat deu minuts escassos, exactament els deu minuts del favor imperial i aquelles deu o dotze preguntes, llegi-

des d'algun protocol, a les quals s'havia de respondre, en posició de fermes, amb un «Sí, Majestat!», disparat com un tret d'escopeta lleuger però segur, per anar amb fiacre a visitar el seu pare a Laxenburg. Va trobar l'ancià a la cuina de la seva caseta de servei, en mànigues de camisa, assegut davant d'una taula buida de fusta treballada, sobre la qual hi havia un mocador de butxaca de color blau marí amb les vores vermelles, a tocar d'una gran tassa de cafè fumejant i aromàtic. El bastó nuós, vermell fosc, de fusta de guinder, penjava amb la crossa al cantell de la taula i es gronxava lleument. Una arrugada petaca de cuir amb picadura de tabac en filagarses reposava d'allò més inflada i mig oberta al costat de la llarga pipa d'una tonalitat entre blanca, torrada i grogosa. Aquell colorit casava amb els considerables bigotis blancs del pare. El capità Joseph Trotta von Sipolje s'estava al bell mig d'aquella pobra intimitat de funcionari de l'erari com un déu militar, amb la barballera resplendent, el casc xarolat que emetia una mena de fosca lluentor solar, llustroses botes de muntar refulgents com foc amb els esperons fulgurants, dues fileres de botons brillants, com qui diu flamejants a la casaca, i beneït amb el poder sobrenatural de l'Orde de Maria Teresa. Així s'estava el fill davant del pare, que molt a poc a poc s'aixecà, com si volgués compensar l'esplendor del jove amb la lentitud de la benvinguda. El capità Trotta besà la mà del seu pare, va fer una profunda reverència amb el cap i va rebre un petó al front i a la galta.

—Seu! —va dir el vell. El capità s'afluixà una part de la seva brillantor i s'assegué—. Et felicito! —continuà el pare en un to de veu normal, en l'alemany aspre dels esclaus de l'exèrcit. Amollava les consonants com esclats de tempesta i carregava les síl·labes finals com amb petits pesos. Cinc anys enrere encara parlava al seu fill en eslovè, per bé que el jove només n'entenia quatre paraules i no en deixava anar ni una de sola.

Aquell dia, però, al vell li devia semblar una confiança atrevida l'ús de la llengua materna, de la qual tan lluny havia que-

dat el fill, per la gràcia del destí i de l'emperador; en canvi, el capità parava atenció als llavis del pare per tal de saludar el primer so eslovè que en sortís com una llunyania familiar i un terror perdut.

—Et felicito, et felicito! —repetí el guàrdia, amb veu de tro—. Al meu temps, ningú no ascendia tan ràpid! Al meu temps, Radetzky ens feia suar tinta.

«S'ha acabat del tot!», pensà el capità Trotta. Una rosta muntanya de graus militars el separava del pare.

—Encara teniu *rakija*, pare? —preguntà, per confirmar una darrera resta de familiaritat en comú.

Van beure, brindar i tornar a beure, després de cada glop el pare gemegava, es perdia en un estossecc inacabable, es tornava morat, escopia, es calmava a poc a poc, i començava a contar històries trivials de la seva pròpia època militar, amb l'indubtable propòsit de treure importància als mèrits i a la carrera del fill. Finalment, el capità s'alçà, besà la mà del pare, rebé el petó patern al front i a la galta, es va cenyir el sabre, es va posar el xacó i se n'anà... amb la certesa que havia vist el seu pare per última vegada a la vida.

I va ser l'última vegada. El fill escrivia a l'ancià les cartes de costum, no es va produir cap altra relació visible entre ells: deslligat quedà el capità Trotta de la llarga processó dels seus avantpassats camperols eslaus. Un nou llinatge s'iniciava amb ell. Els anys anaven fent un tomb rere l'altre com rodes regulars i pacífiques. D'acord amb el seu rang, Trotta es va casar amb la neboda ja no del tot jove, però amb cabals, del seu coronel, filla d'un cap de districte de la Bohèmia occidental, engendrà un fill, gaudí de la justa harmonia de la seva sana existència militar en una petita guarnició, cavalcava cada matí al camp d'instrucció, a la tarda jugava a escacs amb el notari al cafè, i així s'anà aclimatant al seu rang, estat, dignitat i fama. Posseïa una aptitud militar mitjana, de la qual donava mitjanament prova cada any durant les maniobres,

era un bon marit, recelós amb les dones, distant amb el joc, rondinaire, però just en el servei, enemic aferrissat de qualsevol mentida, de qualsevol conducta poc viril i dels comportaments covards de la mol·lície, les lloances llagoteres i els afanys ambiciosos. Era tan senzill i irreprotxable com el seu full de serveis, i només la ira, que de tant en tant li sortia, hauria permès endevinar a un bon coneixedor dels homes que també en l'ànima del capità Trotta traslluïen les nocturnes fondàries on dormien les tempestes i les veus desconegudes dels ancestres sense nom.

No llegia cap llibre, el capità Trotta, i compadia en silenci el seu fill, que s'anava fent gran i ja començava a bregar amb el guix, la pissarra i l'esponja, el paper, la regla i les taules de multiplicar, i que ja tenia els inevitables llibres de lectura esperant-lo. El capità encara estava convençut que el seu fill també seria soldat. Ni se li acudia pensar que (en endavant i fins a la fi del llinatge) un Trotta pogués dedicar-se a cap altra professió. Si hagués tingut dos, tres o quatre fills —per bé que la seva dona era de complexió feble, necessitava metges i cures, i un nou embaràs l'hauria posat en perill—, tots ells haurien estat soldats. Això és el que pensava llavors el capità Trotta. Es parlava d'una nova guerra, i ell estava preparat, a punt cada dia. I li semblava gairebé segur que estava predestinat a morir en combat. En la seva sòlida simplicitat considerava la mort al camp de batalla com una conseqüència necessària de la glòria guerrera. Fins que un dia li va caure a les mans, fruit d'una indolent curiositat, el primer llibre de lectura del seu fill, que tot just havia fet els cinc anys i a qui un professor particular, gràcies a l'ambició de la mare, havia fet molt d'hora trobar el gust de les notes escolars. Va llegir aleshores els versos de l'oració matinal, era la mateixa des de feia anys i panys, i encara se'n recordava. Va llegir *Les quatre estacions*, *La guineu i la llebre*, *El rei dels animals*. Va consultar l'índex i hi va trobar el títol d'un fragment de lectura que semblava referir-se a ell mateix,

perquè hi deia: «Francesc Josep I a la batalla de Solferino»; el va llegir i va haver de seure. «A la batalla de Solferino —així començava el paràgraf— el nostre rei i emperador Francesc Josep I va córrer un gran perill.» El mateix Trotta ja s'hi veia. Però amb quins canvis! «El monarca —continuava l'escrit—, en l'ardor del combat, s'havia avançat tant que, de sobte, es va veure envoltat de genets enemics. En aquell moment de necessitat extrema, un tinent molt jove saltà damunt d'un cavall bai cobert de suor, tot brandant el sabre. Ah! Quants cops va descarregar als caps i als clatells dels genets enemics!» I més endavant: «Una llança enemiga travessà el pit del jove heroi, però la major part dels enemics ja eren morts. Amb la lluent espasa a la mà, el jove i intrèpid monarca va poder fàcilment plantar cara als atacs que esdevenien cada cop més febles. En aquella ocasió va caure presonera tota la cavalleria enemiga. Però el jove tinent —Joseph, cavaller von Trotta, era el seu nom— rebé la més alta condecoració que concedeix la nostra pàtria als seus herois: l'Orde de Maria Teresa.»

El capità Trotta anà amb el llibre de lectura a la mà al petit hort de darrere la casa, on la seva dona passava les tardes asosssegades, i li preguntà, pàl·lids els llavis, amb un fil de veu, si tenia coneixement d'aquell infame fragment de lectura. Ella assentí amb el cap, tot rient. «És una mentida!», cridà el capità i va llançar el llibre a la terra humida. «És per a les criatures», li contestà amb suavitat la dona. El capità li girà l'esquena. La ràbia el sacsejava com fa la tempesta amb un feble arbrissó. Entrà a casa ràpidament, amb el cor desbocat. Era l'hora de la partida d'escacs. Agafà el sabre del ganxo on penjava, es va estènyer el cinturó amb una estrebada enutjada i violenta i sortí de casa a grans passes furioses. Si algú l'hagués vist, es podria haver pensat que sortia disposat a carregar-se un munt d'enemics. Després, al cafè, sense haver obert encara la boca, amb quatre profundes arrugues al front pàl·lid i estret, sobre els cabells curts i durs, havia perdut dues partides, abans de fer

caure amb un furiós cop de mà les malmenades figures del tauler i de dir al seu company de joc:

—Necessito que em doni consell! —va fer una pausa—. S'han burlat de mi —continuà dient, va mirar directament cap als vidres brillants de les ulleres del notari i, al cap d'una estona, s'adonà que no li sortien les paraules. Hauria d'haver dut el llibre de lectura. Amb aquell odiós objecte a les mans li hauria resultat més fàcil explicar-se clarament.

—¿A quina mena de burla es refereix? —preguntà el jurista.

—Mai no he servit a cavalleria —el capità Trotta pensà que aquella era la millor manera de començar, per bé que era conscient que no el podrien entendre—. I ara resulta que et surten aquests pocavergonyes, escrivint que jo anava sobre un cavall bai, un bai cobert de suor, puntualitzen, i que vaig fer un salt cap endavant per salvar el monarca, això escriuen.

El notari ho va entendre perfectament. Ell mateix coneixia el tros de lectura per als llibres dels seus fills.

—No en faci una muntanya, d'això, senyor capità —va dir—. Pensi que és per als nens!

Trotta se'l mirà sorprès. En aquell instant li va semblar que tothom s'havia confabulat contra ell: els que havien escrit el fragment, el notari, la seva dona, el professor particular.

—Tots els fets històrics —va dir el notari— són redactats de distinta manera per als llibres d'escola. I, a parer meu, ja està bé que sigui així. Les criatures necessiten exemples que puguin entendre i que se'ls quedin gravats. La veritat de debò ja se la trobaran més endavant!

—El compte! —cridà el capità, i tot seguit s'alçà.

Se n'anà a la caserna, i allà va sorprendre l'oficial de guàrdia, el tinent Amerling, amb una senyoreta a les oficines del suboficial de comptes, va fer personalment la ronda dels posts de guàrdia, va cridar el sergent primer, convocà el suboficial de servei per passar llista, va fer formar la companyia i els ordenà que procedissin a fer instrucció amb l'arma al pati. Els

homes de la companyia van obeir perplexos i tremolosos. A cada filera faltaven un parell d'homes, que resultaren intro-bables. El capità Trotta manà que passessin llista.

—Els absents, els vull demà al full d'incidències —digué al tinent.

Tot panteixant, els homes feien la instrucció amb l'arma. Se sentia l'esclafit de les baquetes, volaven les corretges, les mans ardents picaven amb la palma els freds i metàl·lics canons, i les potents culates colpejaven sordament el terra humit.

—Carreguin! —comandà el capità.

L'aire tremolà amb els buits espetecs dels cartutxos de salva.

—Mitja hora de practicar el «Presentin armes»! —comandà llavors.

Al cap de deu minuts l'ordre era una altra: «De genolls per a l'oració!»

Amb tota calma escoltà el xoc sec dels durs genolls contra la terra, la grava i la sorra. Encara era el capità, amo de la seva companyia. Ja els ensenyaria ell, a aquells escriptorets!

No va anar al casino aquell dia, ni tan sols va menjar, es va ajeure a dormir. I va dormir profundament i sense somnis. El matí següent, al report d'oficials, va comunicar de forma suc-cinta i sonora la seva queixa al coronel. Va ser cursada per la via oficial. I llavors va començar el martiri del capità Joseph Trotta, cavaller von Sipolje, el Cavaller de la Veritat. Van pas-sar setmanes abans no arribà la resposta del Ministeri de la Guerra, en el sentit que la queixa havia estat cursada al Minis-teri de Cultes i Instrucció pública. I encara passaren moltes més setmanes abans no vingué el dia en què li fou lliurada la resposta del Ministeri. Deia això:

Molt honorable i distingit senyor capità,
en resposta a la seva honorable queixa, referent a la lectu-ra número quinze dels llibres de lectura autoritzats per a les escoles públiques i privades austríaques, segons decret

del 21 de juliol del 1864, redactats i publicats pels professors Weidner i Srdcny, el senyor ministre d'Instrucció pública es permet cridar, amb tot el respecte, la vostra honorable atenció sobre el fet que les lectures de caràcter històric, especialment aquelles que es refereixen a Sa Majestat l'emperador Francesc Josep de forma altament personal, com també a d'altres membres de la Molt Alta Casa imperial, s'han de redactar, en virtut del decret del 21 de març del 1840, de forma adequada a la capacitat de comprensió dels alumnes i d'acord amb els millors procediments pedagògics. La lectura número quinze, esmentada en la seva honorable queixa, ha estat sotmesa al senyor ministre d'Instrucció pública en persona, i fou ell mateix qui n'autoritza l'ús a les escoles. Les autoritats escolars, tant en els seus més alts representants com en els més modestos, sempre han tingut la intenció de presentar als alumnes de la monarquia els fets heroics dels membres de l'exèrcit d'acord amb el caràcter infantil, la fantasia i els sentiments patriòtics de les generacions que estan creixent, sense modificar la veritat dels fets descrits, però sense posar traves, usant un to sec, a estimular-los la fantasia i els sentiments patriòtics. En conseqüència d'aquesta i d'altres consideracions semblants, el sotasignant prega a Vostra Senyoria, amb tot el respecte, que vulgui donar per no presentada la seva honorable queixa.

Aquest escrit estava signat pel ministre de Culte i Instrucció pública. El coronel el va lliurar al capità Trotta amb unes paraules paternals: «Deixi estar tota aquesta història».

Trotta agafà el paper i callà. Al cap d'una setmana sol·licitava per conducte oficial reglamentari una audiència amb Sa Majestat, i tres setmanes més tard es trobava un matí a palau cara a cara amb el Cap Suprem dels exèrcits.

—Miri, estimat Trotta —va dir l'emperador—. La cosa és

d'allò més desagradable. Però tampoc no ens deixen pas malament. Oblidi-se'n.

—Majestat —respongué el capità—, és una mentida!

—S'escampen moltes mentides! —confirmà l'emperador.

—Jo no puc, Majestat! —digué el capità, ennuegant-se.

L'emperador s'acostà al capità. El monarca a penes era més alt que Trotta. Es van mirar directament als ulls.

—Els meus ministres —començà Francesc Josep— ja deuen saber el que fan. Jo me n'he de refiar. Segur que ho entén, estimat capità Trotta, oi?

I al cap d'un moment afegí:

—Hi posarem remei. Ja ho veurà.

L'audiència havia acabat.

El pare encara era viu. Però Trotta no anà a Laxenburg. Va tornar a la seva guarnició i demanà la baixa de l'exèrcit.

Es retirà amb el grau de comandant. Es traslladà a viure a Bohèmia, a la petita hisenda del seu sogre. La gràcia imperial no el va deixar desemparat. Al cap d'unes poques setmanes va rebre la comunicació que l'emperador s'havia dignat concedir al fill del seu salvador una beca d'estudis de cinc mil florins, procedents del seu peculi privat. Al mateix temps, se li notificava que era elevat a la baronia.

Joseph Trotta, baró von Sipolje, acceptà els dons imperials de mal humor, com si fos una ofensa. La campanya contra els prussians es va fer sense ell i es va perdre. Sentia rancúnia. Ja tenia les temples canoses, se li apagava la mirada, els passos s'alentien i les mans s'afeixugaven, i parlava menys que abans. Tot i que era un home en els millors anys de la seva vida, semblava envellir ràpidament. Expulsat del paradís de la fe senzilla en l'emperador, la virtut, la veritat i el dret, i encadenat al sofriment i al silenci, va haver de reconèixer que l'astúcia assegurava l'estabilitat del món, la força de les lleis i l'esplendor dels monarques. Gràcies als desigs de l'emperador, expressats en alguna ocasió, va desaparèixer la lectura número quinze

dels llibres escolars de la monarquia. El nom de Trotta perdurà únicament en els annals anònims del regiment. El comandant hi va continuar vivint com el desconegut portador d'una glòria aviat esvaïda, igual que l'ombra fugitiva que un objecte, secretament preservat, projecta al món clar del vivents. A la hisenda del sogre trastejava amb la regadora i les tisores de podar, i, talment com feia el seu pare al parc del castell de Laxenburg, el baró retallava les tanques d'arços i segava la gespa, vigilava a la primavera els laburns, i després els saücs, contra mans rapinyaires i no autoritzades, substituïa les posts de les tanques que havien cedit per unes de noves i acabades de desbistar, reparava eines i arreus, embridava i ensellava personalment el bai, reparava els panys rovellats de portes i portals, posava amb molt de compte suports de fusta tallats amb pulcritud entre les pollegueres fatigades que s'inclinaven, es passava dies sencers al bosc, fent caça menor, es quedava a dormir amb el guardabosc, s'ocupava de les gallines, dels fems i de la collita, la fruita i els emparrats de flors, del mosso i el cotxer. Enllestia les compres de forma gasiva i desconfiada, treia les monedes amb els dits afilats d'una bossa de cuir enfeltrada i se la tornava a guardar al pit. Es convertí en tot un petit pagès eslovè. De vegades, li retornava la ira d'abans i l'agitava com faria una forta tempesta amb un feble arbust. Llavors colpejava el mosso i els flancs dels cavalls, rebatia les portes de manera que feia malbé els panys que ell mateix havia arreglat, amenaçava de mort i extermini els jornalers, i a taula, al migdia, apartava els plats amb males maneres, es quedava sense menjar i rondinava. Amb ell vivien la dona, feble i malaltissa, en cambra separada, el noi, que només veia el seu pare a taula i les notes del qual es mirava dos cops l'any, sense expressar ni lloances ni retrets, i el sogre, que consumia alegrement la seva pensió, empaitava les mosses, es passava setmanes senceres a la ciutat i temia el seu gendre. Era un petit i vell pagès eslovè el baró Trotta. Encara escrivia dos cops al mes, a entrada de

fosc, a la tremolosa llum de l'espelma, una carta al seu pare en el groguenc full de paper en octau, encapçalada a quatre dits del marge superior i a dos del marge lateral per l'«Estimat pare!» habitual. Rares vegades rebia resposta.

Certament, el baró pensava de vegades anar a veure el seu pare. Feia temps que tenia enyorança del sergent primer amb l'esquifida pobresa d'erari, del tabac esfilagarsat i de la *rakija* feta a casa. Però el fill temia les despeses, igual que haurien fet el seu pare, el seu avi i el besavi i tot. Ara es trobava molt més a prop de l'invàlid de Laxenburg que anys enrere, quan en la recent brillantor de la seva nova noblesa s'havia assegut en aquella cuina enguixada de blau del petit habitatge de servei i havia begut *rakija*. Amb la dona no parlava mai dels seus orígens. Sentia que la filla d'una vella nissaga de funcionaris públics no estaria precisament orgullosa de tenir vincles amb un sergent primer eslovè. Per això no havia convidat mai el seu pare. Un dia, en un clar matí de març, quan el baró calcigava les dures glevs de pas cap a la casa de l'administrador, un dels mossos li lliurà una carta de la direcció del castell de Laxenburg. L'invàlid havia mort, havia traspassat sense dolor a l'edat de vuitanta-un anys. El baró Trotta només va dir:

—Ves a veure la senyora baronessa, que em prepari la maleta, aquest vespre me'n vaig a Viena!

Continuà fins a la casa de l'administrador, s'informà de la sembra, parlà del temps, encarregà la compra de tres noves arades, va fer avisar el veterinari perquè vingués el dilluns i que la llevadora vingués aquell mateix dia per veure una criada prenyada, i s'acomiadà dient:

—S'ha mort el meu pare, estaré tres dies a Viena!

Saludà desmenjadament amb un dit a la manera militar i se'n anà.

La maleta era a punt, ja li havien enganxat els cavalls, tenia una bona hora de marxa fins a l'estació. Va empassar-se de pressa la sopa i la carn. I després li digué a la dona:

—No puc esperar més! El meu pare era una bona persona.
I tu no l'has vist mai!

Era un darrer homenatge? Era un lament?

—Tu vindràs amb mi —li digué al seu fill sorprès.

La dona s'alçà per anar a empaquetar les coses del nen.
Mentre era a dalt enfeïnada, Trotta va dir al menut:

—Així veuràs el teu avi.

El nen tremolà i acalà els ulls.

El sergent ja estava amortallat quan arribaren. Jeia amb els seus considerables i eriçats bigotis, custodiat per vuit ciris d'un metre i per dos companys també invàlids, vestit amb l'uniforme blau fosc i tres medalles lluint-li al pit, damunt d'un cadafal a la seva habitació. Una ursulina pregava en un racó al costat de l'única finestra, amb la cortina tirada. Els invàlids es van posar fermes quan Trotta entrà. Duia l'uniforme de comandant amb l'Orde de Maria Teresa. S'agenollà i el fill caigué també de genolls als peus del mort, amb les imponents soles del cadàver davant de la seva jove cara. El baró Trotta va sentir per primera vegada a la vida una punxada aguda i penetrant al cantó del cor. Els seus ulls menuts es mantingueren eixuts. Murmurà un, dos, tres parenostres, per compromís pietós, s'alçà, s'inclinà sobre el mort, li besà els considerables bigotis, saludà els invàlids i digué al seu fill:

—Vine! —I un cop fora, li preguntà:— L'has vist?

—Sí —va dir el nen.

—Era només un sergent primer de la gendarmeria —li explicà el pare—, jo vaig salvar la vida de l'emperador a la batalla de Solferino... i després vam rebre per això la baronia.

El jove no va dir res.

Van enterrar l'invàlid al petit cementiri de Laxenburg, a la part militar. Sis camarades de blau fosc portaren el taüt de la capella a la tomba. El comandant Trotta, amb el xacó i l'uniforme de gala, es va estar tota l'estona amb una mà sobre l'espatlla del seu fill. El nen sanglotava. La trista música de la

banda militar, la salmòdia melangiosa i monòtona dels capellans, que continuava sentint-se quan la música feia una pausa, l'olor de l'encens elevant-se pels aires suaument causaven al jove un dolor indefinible i asfixiant. I les salves disparades per mitja secció sobre la tomba el van sacsejar amb el seu implacable retron. Eren salutacions militars a l'ànima del mort que pujava directament al cel, esvanit per sempre més d'aquest món.

Pare i fill se'n tornaren. Durant tota l'estona del viatge el baró no va dir res. Només en baixar del tren i pujar al cotxe que els esperava rere el jardí de l'estació va dir el comandant:

—No l'oblidis mai, l'avi!

I el baró continuà les seves tasques quotidianes habituals. I els anys feren el tomb com rodes regulars, pacífiques i mudes. El sergent primer no va ser el darrer cos que el baró va haver d'enterrar. Primer va sepultar el seu sogre, pocs anys després la seva dona, que va morir ràpidament i modesta, sense acomiadar-se, després d'una pulmonia aguda. Va enviar el fill a un pensionat de Viena i va procurar que al noi mai no se li acudís fer-se soldat en actiu. Es va quedar sol a la finca, a la blanca i espaiosa casa, a través de la qual l'alè dels morts circulava, parlava únicament amb el guardabosc, amb l'administrador, amb el criat i el cotxer. La ira li sortia cada cop més rarament. Però el servei patia de forma contínua el seu puny camperol, i el seu silenci, carregat de còlera, pesava com un jou sobre les espatlles de la gent. Davant seu es congriava un silenci atemorit com el que precedeix una tempesta. Dos cops al mes rebia carta respectuosa del seu fill. Un cop al mes contestava en unes poques frases curtes en petits fulls de paper estalviats, els marges de respecte que retallava de les cartes que rebia. Un cop a l'any, el 18 d'agost, l'aniversari de l'emperador, se n'anava tot uniformat a la guarnició del poble més proper. Dos cops a l'any, per les vacances de Nadal i d'estiu, el fill anava a visitar-lo. Cada nit de Nadal el noi rebia tres pesants florins de plata,

per als quals havia de signar un rebut, però no se'ls podia endur en cap cas. Els florins anaven a raure aquell mateix vespre en una caixeta, al bagul del vell. Al costat dels florins hi havia els diplomes escolars. Donaven fe de l'aplicació ordinària del seu fill i les seves aptituds regulars, però suficients. El nen mai no havia rebut cap joguina, res de diners per gastar, res de llibres que no fossin els prescrits per a l'escola. Semblava no haver de menester res. Posseïa un intel·lecte polit, assenyat i franc. La seva escassa fantasia només li permetia desitjar que els anys d'escola passessin tan ràpid com fos possible.

Tenia divuit anys quan el pare la nit de Nadal li va dir:

—Aquest any ja no rebràs els tres florins! N'agafes nou de la caixeta contra rebut. Ves amb compte amb les noies! La majoria estan malaltes!

I després d'una pausa:

—He decidit que siguis advocat. Et queden encara dos anys. Per al servei militar ja tindràs temps. Es pot ajornar fins que acabis.

El jove prengué els nou florins obedient als desigs del pare. Freqüentava rarament les noies, a més les escollia amb molta cura, i encara li quedaven sis florins quan va tornar per a les vacances d'estiu. Va demanar al pare permís per convidar un amic a casa.

—Bé —digué una mica sorprès el comandant.

L'amic va arribar amb poc equipatge, però amb una caixa de pintures força voluminosa, que no va agradar a l'amo de la casa.

—Pinta? —preguntà el vell.

—I ho fa molt bé! —va dir en Franz, el fill.

—Que no m'empastifi la casa de pintura! Que pinti el paisatge!

El convidat va pintar a fora, sí, però no pas el paisatge. Va fer un retrat del baró Trotta de memòria. Cada dia a taula observava amb atenció els trets del seu amfitrió.

—Per què em mira tan fixament? —preguntà el baró.

Els dos joves es van posar vermells i es van quedar mirant les tovalles. El retrat, però, s'acabà i va ser lliurat al vell, emmarcat i tot, a l'hora del comiat. L'examinà amb circumspicció i somrient. El va girar, com si busqués a la banda del darrere detalls que haguessin pogut quedar omesos a la cara del davant, el va acostar a la finestra, després se'l posà a certa distància dels ulls, s'hi comparà mirant-se al mirall i finalment va dir:

—On el penjarem?

Va ser la seva primera alegria des de feia molts anys.

—Pots prestar diners al teu amic, si ho necessita —digué en veu baixa a en Franz—. Tracta'l bé!

El retrat va ser i continuà essent l'únic que mai s'hagués fet del vell. Més endavant el van penjar a l'habitació del fill i així va entretenir també la fantasia del nét.

De moment, mantingué un parell de setmanes el comandant d'un bon humor especial. Ara el penjava en aquesta paret, adés en l'altra, contemplava amb un plaer afalagador el seu nas fort i prominent, la boca pàl·lida i menuda sense bigoti, els pòmuls magres com turonets davant dels ulls petits i negres, i el front estret i ple d'arrugues, tapat per uns cabells tallats curts, hirsuts i punxeguts. Mai fins ara no havia après a reconèixer el seu rostre, i de vegades hi mantenia diàlegs muts. Despertaven en ell pensaments desconeguts, records, ombres inabastables de nostàlgia, aviat esvanides. Li havia calgut el retrat per adonar-se de la seva prematura vellesa i de la seva gran soledat; de la tela pintada li venien a l'encontre ràpidament la soledat i la vellesa. ¿Sempre havia estat així?, es preguntà, ¿havia estat així sempre? Sense proposar-s'ho anava ara i adés al cementiri, a visitar la tomba de la seva dona, contemplava el gris pedestal i la creu de guix blanc, les dates del naixement i del dia de la mort, calculà que havia mort massa d'hora i comprovà que ja no la podia recordar tal com era. Havia oblidat, per exemple, les seves

mans. «Licor de ferro de la Xina», li vingué al cap, un remei que ella havia pres durant molts anys. I la seva cara? Amb els ulls tancats encara podia representar-se-la, però de seguida desapareixia, submergida en un crepuscle rogenic i circular. Es tornà més agradós a casa i a fora, acaritava de vegades un cavall, somreia a les vaques, bevia aiguardent més sovint que abans i un dia va escriure una breu carta al seu fill en una data gens habitual. Començaren a saludar-lo amb un somriure, i ell responia amb un cop de cap complaent. Va arribar l'estiu, i les vacances van portar el fill i el seu amic, el vell se'ls va endur tots dos a la ciutat, amb ells va entrar en una cerveseria, va beure uns glops de *slivowitz*² i encarregà per als joves un àpat abundant.

El fill va estudiar lleis, anava sovint a casa, donava una ullada a la finca, un dia va sentir el desig d'administrar-la i abandonar la seva carrera jurídica. Ho va fer saber al pare. El comandant va dir: «Massa tard! Mai de la vida seràs ni camperol ni propietari! Seràs un funcionari qualificat, res més!» Ja estava decidit. El fill esdevingué un funcionari polític, comisari de districte a Silèsia. El nom Trotta podia haver desaparegut dels llibres escolars autoritzats, però no pas de les actes secretes de les altes autoritats polítiques, i els cinc mil florins atorgats per la gràcia imperial asseguraven al funcionari Trotta l'atenció constant i benèvola, i també l'ajut, d'unes altes esferes desconegudes. Ascendia ràpid. Al cap de dos anys del seu nomenament com a cap de districte va morir el comandant.

Va deixar un testament ben sorprenent. Com que estava segur de la circumstància —així ho va escriure— que el seu fill no seria cap bon agricultor, i com que confiava que els Trotta, agraïts a l'emperador per la seva contínua gràcia, aconseguirien al seu servei rang i dignitat i ser més feliços que no ell en tota la vida, el dador del testament, havia decidit en memòria

2. Aiguardent de prunes.

del seu pare, al cel sigui, que la finca que anys enrere havia heretat del seu senyor sogre, amb tots els béns mobles i immobles que contenia, passés a ser propietat de l'Asil d'Invàlids militars, sense cap altra obligació, per part dels beneficiaris, que enterar el testador amb la màxima discreció possible en aquell mateix cementiri on reposava el seu pare, i, si no era molta molèstia, al seu costat. El testador demanava que es prescindís de tota pompa. El capital disponible, cinc mil florins més els interessos, dipositat a la Banca Efrussi de Viena, com també els diners restants que es trobessin a casa, la plata i coure, i l'anell, el rellotge i la cadena de la mare, al cel sigui, passaven a pertànyer a l'únic fill del testador, el baró Franz von Trotta i Sipolje.

Una banda militar de Viena, una companyia d'infanteria, un representant dels Cavallers de l'Orde de Maria Teresa, un representant del regiment de l'Hongria del sud, del qual el comandant havia estat un modest heroi, tots els militars invàlids que podien caminar, dos funcionaris de la cancelleria de la Cort i del Govern, un oficial del Gabinet militar i un suboficial amb l'Orde de Maria Teresa sobre un coixí amb crespons negres: aquest va ser el seguici oficial del cadàver. En Franz, el fill, anava vestit de dol, tot estirat i sol. La banda tocà la marxa que ja havia tocat en l'enterrament de l'avi. Les salves, aquest cop disparades de debò, van ser més fortes i van produir un eco més durador.

El fill no va plorar. Ningú no va plorar pel mort. Tot va ser molt eixut i solemne. Ningú no va parlar davant la tomba. Al costat del sergent primer de la gendarmeria reposava ara el comandant baró von Trotta i Sipolje, el Cavaller de la Veritat. El van cobrir amb una senzilla làpida militar, sobre la qual amb lletres primes i negres havien gravat, al costat del nom, rang i regiment el seu altiu sobrenom: «L'heroi de Solferino».

Poca cosa més va quedar del mort, a part d'aquesta pedra, una glòria fàcilment oblidable i el retrat. El mateix passa amb el camperol que a la primavera trepitja el tros i més tard, a l'es-

tiu, veu les traces dels seus passos esborrades per la benedicció de blat que ell mateix ha sembrat. L'Alt comissari imperial i reial Trotta von Sipolje va rebre aquella mateixa setmana un escrit de condol de Sa Majestat on es mencionaven dues vegades els «serveis inoblidables» del difunt, que Déu tingués en la glòria.

«Dotat d'una llengua lúcida i flexible,
i fent servir Stendhal i Flaubert com a models,
l'estil de Roth es caracteritza per l'exactitud.»

J.M. COETZEE

La novel·la explica la decadència i la lenta desintegració de l'Imperi austrohongarès a través de la història de la família von Trotta, d'origen eslovè i de noblesa recent, entre els anys 1860 i 1916. En el centre, hi trobem la figura del vell emperador Francesc Josep, emblema viu d'un temps passat i idealitzat, però també símbol de la vellúria i la decrepitud d'una realitat política que viu el seu ocàs, posada en qüestió per l'ascens de forces centrífugues que en soscaven els fonaments. Un món d'ahir que desapareix amb la Primera Guerra Mundial.

Publicada el 1932, just l'instant abans de l'ascens del nazisme al poder, *La Marxa Radetzky* és considerada l'obra més reeixida de l'autor. Amb tot, en contra del que s'ha afirmat a vegades, no és pas una obra nostàlgica. Com ha escrit Simona Škrabec, Roth «no es podia permetre ser sentimental perquè, sota els seus peus, el terra s'esfondrava». Per contra, la seva obra s'inscriu en el llinatge crític d'escriptors com Kafka, Musil, Schnitzler o Broch. De manera que, «per copsar la grandesa de Joseph Roth, cal llegir-lo d'una manera radicalment històrica».

THEMA FV - 1DF6 - 3MN
ISBN 978-84-18680-47-2

9 788418 680472

L'AVENÇ, Literatures